

Portret van een onbekende vrouw

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Camille de Peretti

Portret van een
onbekende vrouw

Vertaald uit het Frans door Marga Blankestijn

Ambo|Anthos
Amsterdam

Met steun van het Centre National du Livre

Met steun van het Institut français NL

**INSTITUT
FRANÇAIS NL**

ISBN 978 90 263 7295 7

ISBN 978 90 263 7296 4 (e-book)

© 2024 Calmann-Lévy

© 2026 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,
Amsterdam en Marga Blankestijn

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining zijn niet toegestaan

Oorspronkelijke titel *L'inconnue du portrait*

Oorspronkelijke uitgever Calmann-Lévy

Omslagontwerp bij Barbara

Omslagillustratie © Gustav Klimt, *Portrait of a Lady*, 1916, Mondadori

Portfolio/Electa/Bridgeman Images

Foto auteur © Pascale Lourmand

Ambo|Anthos uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Rosalind Franklin

De feiten

In 1910 schilderde Gustav Klimt een portret van een jong meisje in driekwart aanzicht, met losse haren, een grote bruine hoed op haar hoofd, een bontstola om haar nek en ontblote schouders. Dit schilderij, getiteld *Backfisch* (bakvis, een verouderde benaming voor tienermeisjes), werd in 1916 tentoongesteld in Galerie Miethke in Wenen en gekocht door een onbekende, van wie in de registers van die tijd geen gegevens bewaard zijn gebleven.

In 1917, een jaar voor de dood van Klimt, werd het schilderij om onduidelijke redenen opnieuw door de meester bewerkt: de bontstola en de hoed werden overgeschilderd, om de schouders kwam een witte bloemensjaal te liggen en het haar werd opgestoken in een keurige chignon.

In 1925 kocht de Galleria Ricci Oddi in het Italiaanse Piacenza een schilderij van Klimt met de titel *Portret van een dame*, zonder te weten dat het een overschildering was van *Backfisch*.

Pas in 1996 bewees Claudia Maga, studente kunstgeschiedenis aan de universiteit van Piacenza, dat het hier niet om twee verschillende schilderijen ging waarvan het eerste verloren was gegaan, maar om een en hetzelfde schilderij, zij het intensief bewerkt.

Vreemd genoeg werd het schilderij kort na die onthulling gestolen: op 22 februari 1997 verdween het voor de tweede keer. Het on-

derzoek naar de diefstal stagneerde tot de zomer van 2016, toen een inbreker tegenover de Italiaanse politie bekende dat hij verantwoordelijk was voor de kunstroof. Het schilderij was niet langer in zijn bezit, maar hij liet weten dat zijn opdrachtgever had beloofd dat het werk twintig jaar na de verdwijning zou worden teruggegeven.

In 2019 vond de tuinman van de Galleria d'Arte Moderna Ricci Oddi tijdens het snoeien achter een klimophaag een vuilniszak met het perfect geconserveerde schilderij erin.

Geen enkele kunstkenner, museumconservator, curator of politierechercheur weet wie de jonge vrouw op het schilderij was, of welke geheimen er schuilgaan achter het bewogen verleden van haar portret.

Deel een

Opbloeien met de dageraad en weer verdwijnen,
De eeuwig en altijd gelijke tragedie
Die wij spelen zonder haar ooit te begrijpen
En waarmee de nachtelijk kwellende waanzin
Zich omkranst, als een wereld van lachende braam-
struiken,
In de zachte luister van schoonheid.

Georg Trakl, Drie dromen

I

‘Je moet erop spugen om ze te laten glimmen!’

De jongen zette grote ogen op van ontzetting. Hij moet een jaar of twaalf zijn geweest; onder het vuil waarmee zijn gezicht besmeurd was zag hij bleek.

‘Spugen op hun schoenen, ja hoor, neem een ander in de maling, zeg!’

Isidoor liet zich niet van zijn stuk brengen.

‘Je moet spugen, echt, dat vinden ze prachtig.’

Isidoor had zijn eigen manier van spugen – geen lange fluimen, maar korte plofjes met zijn tong en zijn lippen: pffft, pffft, pffft. Zo spuwde hij zijn speeksel als evenzoveel kleine knikkertjes op het schoenleer, waar ze vochtig uiteenspatten, als iets verkwikkends, niet iets weerzinwekkends. Al twee jaar was hij schoenpoetser en installeerde hij zijn stoel, zijn kist en zijn blikje bij de hekken van het Bowling Green-parkje – smeedijzeren hekken, met dichte, scherp gepunte tralies. Het was niet het beroerdste werk, je kreeg al gauw tien cent voor een fatsoenlijke poetsbeurt. De meesten van zijn klanten waren vrijgevig, sommigen betaalden zelfs het dubbele, zodat hij misschien wel een van de best betaalde schoenpoetsers van de stad was.

‘Hoe heet je eigenlijk echt?’

‘Gabriël.’

‘Waarom noemt iedereen je dan Boba?’

‘Weet ik niet.’

Isidoor vroeg zich af of de jongen het vak wel aan zou kunnen.

Om zijn schoenpoets te fabriceren, mengde hij bijenwas met zeepvlokken, terpentijn en kokend water. Plus een scheutje bie-tensap om de boel te laten glimmen. Dat kunstje had hij nie-mand verteld. Zijn kameraad Ben deed het met bananenschillen. De oude lappen kregen ze van meneer Schmidt. Maar om de boel echt te laten glimmen moest je spugen – pffft, pffft.

Met vijf minuten per paar kon hij in de spitsuren voor de ope-ning en na het sluiten van de beurs zonder moeite wel tien paar schoenen per uur poetsen. Als je dan bedacht dat een goede arbeider zo’n twintig dollar per week verdiende!

‘Reken maar uit... Ik doe er dertig op een dag, dat is drie, soms wel vier dollar voor een dag werken met de heren, dat is toch mooi achttien dollar in de week.’

Isidoor overdreef een beetje, maar voor een jonge knul zoals Boba was zelfs zestien dollar per week al een enorm bedrag.

‘Maar afijn, het zit hem ook in de locatie, hè.’

Het geheim van Isidoor was dat hij zijn best deed om altijd een vrolijke en tevreden indruk te maken. En dat hij in gesprek ging met de heren, zijn klanten. Als hij glimlachte, straalden zijn blauwe ogen van intelligentie.

‘Hoe is het vandaag, meneer, hoe staan de zaken?’

Hij had een leuke kop, gelukkig maar, want met zijn negentien jaar was hij eigenlijk te oud voor dit vak.

Isidoor was er de man niet naar om plannen te maken – hij ver-zon zijn leven gaandeweg, en die spontaniteit had hem meer dan eens uit de penarie gered. Vindingrijk en zelfredzaam, dat was hij. En bovendien wist hij klappen op te vangen en zonder morren op-nieuw te beginnen. Pech, niks aan te doen. Zijn klanten, die he-ren met hun hoge hoeden en hun plooibroeken, dachten allemaal hetzelfde: wat zonde dat zo’n jongen het niet verder schopt dan schoenpoetsers.

Met de locatie had Isidoor echt geluk gehad. Hij had zich hier geïnstalleerd net toen de jongen die de schoenen van Bowling Green Park poetste vertrok, en niemand had hem gevraagd hoe hij aan zijn plek kwam en of er iets geregeld was. Alle jongelui die in dit vak begonnen wisten: de stoep is eigendom van wie erop zit. Isidoor had een harde opvoeding genoten, zonder liefkozingen of verwennerij. Hij was bepaald niet zo'n kind dat een zeilbootje had voortgeduwd op het meer in Central Park, onder toezicht van kindermeisjes in schorten met brede linten op de rug.

‘Hoe is het vandaag, meneer, hoe staan de zaken?’

De man stak Isidoor zijn voet toe. Hij was geen vaste klant, maar droeg de witte kraag en de brede, gestreepte stropdas van de financiële sector. Isidoor ging meteen aan de slag – handen uit de mouwen, energiek, want zo zagen de Wall Street-bankiers het graag.

‘De zaken gaan goed, beste jongen! Het blijft maar klimmen allemaal!’

‘Hebt u ook aandelen RCA?’

‘Jazeker jongen, natuurlijk. Heb je belangstelling voor technologische innovaties?’

‘Ik heb overal belangstelling voor, meneer.’

Boba keek verbouwereerd naar Isidoor. Hij had dus geen idee wat RCA was, terwijl dat toch echt de crème de la crème was. Er waren zelfs mensen die beweerden dat er ooit radio's in auto's zouden zitten ingebouwd! En al Isidoors klanten hadden ze gekocht. RCA en Coca-Cola, want na het alcoholverbod was de prijs van de Coca-aandelen in één maand met vijftwintig procent gestegen. Kon Boba hem echt wel vervangen? Het moest maar. Isidoor wilde hoe dan ook geen schoenpoetser meer zijn, dat stond vast.

Vanwege Lotte.

Pffft, pffft, pffft. Isidoor klemde zijn kaken op elkaar en bewoog

* RCA: Radio Corporation of America.

zijn lap sneller heen en weer. Hij glimlachte naar zijn klant, maar met de andere straatkinderen, kleine ratten zoals hij, had hij geen mededogen. Als Boba zijn blikjes, zijn borstelkist, zijn kruk en de kip met de gouden eieren die Bowling Green heette overnam, moest hij er zelf ook beter van worden.

Isidoor had zijn plek zo aan hem kunnen overdoen, samen met het recept voor zijn magische schoensmeer, de jongen zou hem er best wat voor hebben willen geven, maar wat Isidoor niet kwijt wilde, waren de tips. Nu zijn besluit vaststond en hij zich wilde concentreren op de aandelenbeurs, mocht hij geen fouten maken. Iedereen speculeerde, dus waarom hij niet? Elke dag schreeuwden de krantenkoppen over het grote geld dat zo gemakkelijk werd verdiend door onbekenden die de sprong hadden gewaagd. Fortuinen werden in een mum van tijd gemaakt; er gingen onvoorstelbare verhalen rond. En Isidoor was niet dommer dan een ander.

‘Hoe gaat het vandaag, meneer, hoe staan de zaken?’

Met zijn achttien dollar per week kon hij zich ruimschoots de huur veroorloven van de kamer die hij deelde met Ben, plus fatsoenlijke koffie, salami, augurken, aardappelen en heel af en toe een gesmokkeld biertje. Hij was geen drinker en hij wilde geen last met de politie. En vijfendertig cent voor een glas gin en tonic in een *speakeasy*, nee, bedankt – vooral omdat je het gevaar liep het licht in je ogen te verliezen. In de stad circuleerden akelige geruchten over versneden alcohol, aangelengd met spiritus, waar je blind van werd.

Achttien dollar in de week en op zondag gingen Isidoor en zijn vriend Ben naar het bal in Loew’s Theatre op Coney Island. Isidoor was geen goede danser, maar de meisjes draaiden zagezegd om hem heen en hij viel meestal wel in de smaak.

Het was op Coney Island altijd enorm druk op zondag. Alles liep er door elkaar – arbeiders, studenten, zeelui, smokkelaars en honkbalspelers. Er kwamen hele families, kinderen holden gillend van de pret de zee in, de stranden lagen vol, er waren ijsjes te koop en

dan was er ook nog de Cyclone, de grootste achtbaan ter wereld! De Cyclone, die je de stuipen op het lijf joeg. Als hij daar een meisje in meenam en ze niet gilde, had Isidoor altijd beweerd, dan zou hij met dat meisje trouwen. De eerste keer dat hij in het karretje stapte en het ineens bijna loodrecht ondersteboven hing zodat hij zijn hoofd moest vasthouden om het niet achterover te laten vallen, dacht hij dat zijn hart het zou begeven. Vijfentwintig cent per kaartje, toch nog.

‘Bedankt meneer, fijne dag nog!’

Boba greep een lap.

‘Mag ik de volgende doen?’

Isidoor knikte en duwde zijn vuisten diep in zijn zakken.

‘Oké, maar vergeet niet te vragen hoe de zaken staan, hoor!’

Dat hij uit het vak wilde stappen, kwam door Lotte. Een meisje met een dikke blonde vlecht, een witte jurk en glimmend gepoetste enkellaarsjes. Ze had kunnen gillen in de achtbaan, dat had hem niets uitgemaakt – ze was het toppunt van volmaaktheid, met de porseleinen teint en de roze wangen van een pop. De eerste keer dat Isidoor haar zag, werd ze omringd door een zwerm lachende vriendinnen. Een vrouw op leeftijd leek als chaperonne van de groep te fungeren. Hij vermoedde een tante of een nicht; de oudere dame had de jongeman al snel opgemerkt en hield hem achterdochtig in het oog. Maar het was feest op Coney Island, en in al het rumoer en het gelach was het hem gelukt het meisje te benaderen en om haar naam te vragen.

‘Lotte.’

De Duitse naam klonk voor Isidoor zo zoet als een suikerspin.

‘Lotte? Aangenaam, mijn naam is Werther.’

Hij had zijn antwoord meteen klaar gehad, en prompt vormde Lottes mond een o, want geen enkele jongen van haar leeftijd had ooit Goethe gelezen, tenminste niet dat zij wist.

Sinds de Eerste Wereldoorlog hielden Duitse immigranten zich koest op het Amerikaanse continent. Er werd nogal wat anti-Duit-

se propaganda verspreid en het was ondenkbaar om in het hoger onderwijs *Het lijden van de jonge Werther* te behandelen in plaats van *De lotgevallen van Tom Sawyer*. Natuurlijk kon Lotte niet weten dat het een van de weinige boeken was die Isidoor ooit had gelezen. In de ogen van de schoenpoetser was dat veel meer dan simpelweg geluk: het was het lot.

De oudere vrouw had snel een einde gemaakt aan hun enthousiasme. Als een jongen het waagde om met een meisje over literatuur te praten, was echte onzedelijkheid beslist niet ver weg. Als de boerin die de vos zag rondsluipen, wilde zij haar witte ganzen behoeden. Maar gelukkig voor Isidoor wilden de jongedames beslist een *slushie* drinken. Omdat hij wel in de gaten had dat de tijd drong, had hij Lotte gevraagd welke middelbare school ze bezocht (Spence, Upper East Side), of ze al in de achtbaan was geweest (pas één keertje; haar vriendinnen waren heel bang geweest, maar zij niet), of ze vaak op zondag naar Coney Island kwam (jawel, best vaak, vooral met mooi weer), misschien zouden ze elkaar dan volgende week zondag terugzien (wie weet).

Hij had de vragen in de juiste volgorde gesteld om niet opdringerig over te komen en hij had haar zijn beste glimlach geschonken, zijn speciale glimlach, de glimlach die hem bij zijn klanten een stuiver extra opleverde. Daarna had hij uitgekeken naar de volgende zondag zoals hij van zijn leven nog nooit naar een dag had uitgekeken.

Hij was meteen intens door haar geboeid. Hij moest weten waar ze was, wat ze deed en waar ze naartoe ging, of ze aan hem dacht zoals hij aan haar dacht.

Lachend riep zijn kameraad Ben: 'Ik snap niet hoe je haar denkt te vinden in die menigte!'

Maar Isidoor had haar al heel snel gevonden, tussen haar wervelende vriendinnen. Al na één glimp van die blonde vlecht stond zijn hele wezen in vuur en vlam. Ze was er! En zij had hem ook gezien. Hij was recht op haar afgelopen, zonder enige verlegenheid,

zonder enige terughoudendheid. Ze hadden hun gesprek hervat zonder inleiding, zonder ongemakkelijke stilte. Hij had haar zoveel te vragen, hij wilde alles van haar weten, hij wilde haar helemaal in zich opnemen. Hij moest niet te veel naar haar kijken, want Lottes mond, Lottes schouders, Lottes kleine borsten die hij dacht te onderscheiden onder de dunne witkatoenen stof van haar jurk, dreigden hem van zijn verstand te beroven. Toen ze weg moest, had hij haar hand gepakt en even had ze een schrikbeweging gemaakt. Dat had Isidoor vreselijk gevonden.

Maar de zondag daarop was ze er weer. Net als de zondag daarna en alle andere zondagen. En nu begonnen Lottes vriendinnen al te giechelen als ze Isidoor zagen aankomen.

De man met de stropdas stopte Boba tien cent in de hand. De jongen had gespuugd wat hij maar kon, niemand kon zeggen dat hij zijn best niet deed.

‘Hoor eens, Boba, ik wil jou de plek best gunnen, maar dan moet je de heren wel aan het praten krijgen.’

‘Aan het praten over wat?’

‘Nou, over hun vak, over goeie tips, zulke dingen. En die geef je dan ’s avonds aan mij door, begrijp je?’

Boba begreep er duidelijk niets van.

Lotte had Isidoor haar familiegeschiedenis verteld. Ze was de dochter van een Duitse ingenieur, die op zijn tweeëntwintigste in New York was beland en nu een magnaat was in mondverzorgingsproducten – helaas. Vooral omdat Isidoor haar aanvankelijk verkeerd had begrepen. Toen Lotte het over ‘papa’s fabriek’ had, dacht hij dat papa in een tandpastafabriek werkte. Het had een paar zondagen geduurd voordat hij begreep dat de fabriek eigendom was van de vader in kwestie. Sindsdien had hij zich een tube Chlorodon-tandpasta met frisse pepermuntsmaak aangeschaft, die hij elke ochtend bijna eerbiedig uitspuugde in zijn wasbak. Hij

had Lotte niet verteld dat hij schoenpoetser was, maar om niet al te ver bezijden de waarheid te raken had hij gezegd dat hij schoenen verkocht in een winkel. En net als alle mensen die in hun succes geloven zonder de sociale codes te kennen om dat succes te bereiken, zat Isidoor er v er naast: schoenverkoper of schoenpoetser, voor Lotte waren ze allebei onaanvaardbaar. Toen hij de teleurstelling las op het jongemeisjesgezicht, keerde zijn maag zich om. Maar als je negentien bent zijn beproevingen voor de liefde wat de wind is voor een vlam: de kleine doven, de grote laaien des te feller op.

‘De meeste mannen van wie je de schoenen gaat poetsen, werken op Wall Street. Je vraagt ze hoe de zaken gaan, zoals je mij hebt zien doen, en dan vraag je: “En waar zouden we op dit moment in moeten beleggen, meneer?” Hun antwoord sla je netjes op in dat kleine koppie van je, en ’s avonds herhaal je tegen mij wat je hebt gehoord – zo ingewikkeld is dat toch niet?’

‘Nee.’

Isidoor had Boba uitgekozen omdat de jongen het onschuldigste gezicht van de hele Ierse wijk had.

Al een tijdlang zag hij voor zich hoe Lotte bij toeval langs de hekken van Bowling Green Park liep en dat hij dan ineens oog in oog met haar stond, met zijn borstel en zijn poetslap. Het idee bezorgde hem nachtmerries. Daarom hakte hij de knoop door: Boba moest het worden. Isidoor zou nog een dag of drie in de buurt blijven om te zien hoe hij zich redde, en dan ging hij de jongen in zijn plaats laten spugen.

2

Donkere schaduwen overspoelden de kamer op de tweede verdieping en verpletterden met hun gewicht de moeder en het kindje dat met zijn mondje open sliep. Martha hoorde de angelusklok luiden: het was zes uur. Ze reikte naar de geïmproviseerde wieg die de aardige buurman op de eerste verdieping voor haar had geknutseld van een oud kratje en tilde haar baby eruit. Ze trok haar nachthemd omhoog en legde het nog slapende kind aan haar borst, warm van leven.

Mollige handjes grepen naar de tepel en er kwam een druppel melk uit. Stil begon het kind te zogen. Het was een baby die niet huilde, die nooit had gehuild. Toen hij geboren werd, dacht Martha zelfs dat hij niet levensvatbaar was omdat hij geen enkel geluid had voortgebracht. Misschien was dat voor hen allebei wel beter geweest. Ze trok het beddengoed wat hoger; het was koud. De baby kneep hard nu – een even pijnlijke als lieflijke sensatie. Ze keek uit het enige raampje van het vertrek; de dageraad was nog niet aangebroken. Het zuigen werd minder; het kind was bijna voldaan. Ze wachtte nog een paar minuten, stelde het moment uit waarop ze haar voeten op de koude vloer zou moeten zetten die al het stof vasthield. Nog steeds slaperig tastte ze naar de kaars en stak hem aan met een lucifer.

De kamer lichtte op en de omtrekken van de tafel in de hoek

en de kast waarin Martha haar linnengoed en haar eten bewaarde werden zichtbaar. Ze bukte zich om de kachel op te stoken. Elke avond dekte ze het vuur af en 's morgens legde ze er een klein kooltje op, dat was genoeg – de baby was acht maanden oud en hij was stevig gebouwd. Ze zette de ketel op het rooster om koffie te zetten. Aan de andere kant van de muur hoorde ze de buurman grommen. De man was een bruuft die zijn vrouw sloeg en zich voortdurend aan haar vergreep. Martha verschoonde de baby en kleeedde hem aan.

Haar handen jeukten. Hoe zorgvuldig ze die 's avonds ook met boter insmeerde, vooral het gewricht onderaan haar duimen, haar huid bleef schilferen van het eczeem. Nieuwkomers in de fabriek werden bij de vaten gezet en de chemicaliën die ze daar in het water stopten, veroorzaakten rode plekken die ondraaglijk jeukten. Martha wist dat krabben het alleen maar erger maakte. Ze knipte haar nagels al heel kort, maar 's nachts in haar dromen kreeg ze jeuk. In de ochtend waren haar handen bebloed en zaten er vlekken op de lakens.

Ze waste zich snel; haar haar reikte tot haar heupen, dus rolde ze dat op in een strakke knot boven op haar hoofd, en van het koude water dat ze daarna in haar gezicht plensde, werd ze eindelijk echt wakker. Daarna sneed ze een snee af van het brood, vouwde de rest weer in de theedoek en dronk haar koffie staande, met de baby op haar heup. Ze trok het kind een dikke trui aan en wierp een sjaal over haar schouders; opschieten nu.

Het huis van de oppas stond, heel praktisch, recht tegenover de fabriek. De vrouw was zo mager als een kat die op het nipper-tje van de verdrinkingsdood was gered en had de zorg voor zeven kinderen, zonen en dochters van verenwerkers. Ze was geen slechte oppas, maar wel humeurig: soms vrolijk en energiek, dan weer uitgeput en overspannen, altijd in een lang blauw schort vol vlekken – van tranen en snot, omdat de kleintjes er beurtelings in uithuilden en hun snot eraan afveegden.